

byla organizace totiž nejednotná jako v případě rusko-gruzínské války ze srpna 2008. Právě čínsko-ruskými vztahy na pozadí rusko-gruzínské války se zabývá jedenáctá kapitola Zhao Huirong a Sun Zhuanghzi *Chinese views of the Russia-Georgia conflict*. Autoři stejně jako Tumurkhuleg docházejí k závěru, že se SCO nemůže stát plnohodnotnou vojenskou aliancí kvůli rozdílnému vnímání hrozeb a pojetí bezpečnosti dvou hlavních členů tohoto bloku. Toto se prokázalo zejména během konfliktu v Gruzii, kdy Rusko vojensky podporovalo místní separatisty. Přitom právě boj proti separatismu považuje Čína za jeden z hlavních vnitropolitických i zahraničněpolitických cílů. Boj proti separatismu je ostatně také jedním ze tří pilířů SCO. Konečně v poslední kapitole, nazvané *Asiatica: Sino-Russian heartland and the Mongolian state*, se Robert E. Bedeski věnuje extrémně složité geopolitické pozici Mongolska mezi Čínou a Ruskem.

Recenzovaný sborník představuje výborný úvod do problematiky čínsko-ruské bilaterální relace na počátku 21. století. Jednotlivým příspěvkům nelze takřka nic vytknout; všechny jsou na velmi vysoké akademické úrovni. Patrně jediné, co je možno u tohoto sborníku rozporovat, je snad až příliš široký tematický záběr, který vychází ze specializace jednotlivých příspěvkatelů. I když by se mohlo z názvu práce zdát, že se bude většina příspěvků věnovat primárně energetice, rozhodně tomu tak není. Totéž platí pro Střední Asii. Ta je sice editory zvolena jako „laboratoř“ vzájemného střetávání ruských a čínských zájmů, avšak ne všechny kapitoly tento přístup sdílejí, a tak v některých Střední Asie hraje jen okrajovou, kontextuální roli. Přesto se jedná o jedinečnou publikaci, která zaplňuje prázdné místo v poznání současných vztahů mezi Pekingem a Moskvou. Ačkoli se nejednalo o původní záměr autorů, nabývá tato studie na významu především v posledních měsících spojených s ukrajinskou krizí a obratem Ruska k Číně. Avšak jak tato studie dokazuje, dlouhodobá a pevná spolupráce mezi těmito státy není za stávajících podmínek možná. Proto lze očekávat, že se Rusko spíše než na Čínu bude dále obracet do sebe, k izolacionismu.

Václav Lidl

Marcel Fratzscher, **Die Deutschland-Illusion: Warum wir unsere Wirtschaft überschätzen und Europa brauchen**. München: Hanser, 2014, 277 s. ISBN 978-3-446-44034-0

Hospodářská politika Spolkové republiky se často, i vzhledem k vyrovnaným rozpočtům, považuje za příkladnou. Relativní stabilita a výkonnost německé ekonomiky a v evropském srovnání nízká míra nezaměstnanosti ovšem v důsledku svádí Němce k domýšlivosti a nezřídka i k přesvědčení, že jsou ostatními členskými státy EU zneužíváni. Proti přehnané euforii a přezíravému chování se již začínají zvedat kritické hlasy.¹

¹ Jako příklad lze kromě hodnocené knihy uvést i publikaci redaktora deníku Die Welt Olaf Gersemanna, *Die Deutschland-Blase: Das letzte Hurra einer großen Wirtschaftsnation* (München: DVA, 2014).

Recenzovaná publikace je výsledkem autorova dlouholetého působení na pomezí akademické sféry a světa mezinárodních financí. Marcel Fratzscher je ředitelem Německého institutu pro výzkum hospodářství (Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, DIW). Současně působí jako profesor makroekonomie na Humboldt-Universität v Berlíně. Pracoval jako makroekonom při Harvard Institute for International Development v Jakartě během tamní hospodářské krize v letech 1997 a 1998. K jeho dalším profesním milníkům patří působení ve Světové bance v roce 1996 a v Evropské centrální bance v letech 2001 až 2012. Důvěrná znalost obou institucí, přesněji mezinárodní organizace a orgánu EU, se do hodnocené knihy také zřetelně promítla, obecně například ve vyšší míře porozumění pro jejich nevděčnou roli.

Hlavní teze Fratzscherovy knihy zní, že hospodářsky silné a na další neméně úspěšné dekády perfektně připravené Německo je pouze zdařilý mediální obraz, za kterým se ve skutečnosti skrývá zpomalující se hospodářský růst, rostoucí chudoba a sociální nerovnost a v neposlední řadě také pokles státních i soukromých investic, což v souhrnu podkopává základy budoucí prosperity. Mezi další zažité představy, které si autor klade za cíl uvést na pravou míru, patří pak relativně rozšířené mínění, že Německo Evropskou unii a euro nepotřebuje a že jej EU naopak hospodářsky zneužívá.

Z hlediska struktury je kniha rozdělena na čtyři velké tematické bloky. První blok nabourává iluzorní představu Německa coby skvěle prosperujícího státu. Druhá část dokládá, že se Německo bez EU a eura – i přes časté hlásání opaku – neobejde. Třetí část vystavuje kritickému rozboru obviňování zbytku EU ze zneužívání prostředků Německa k překonání ekonomické krize. Konečně čtvrtá část shrnuje nejdůležitější úkoly, které před Německem a EU stojí a které by podle Fratzschera měly tvořit jejich budoucí agendu.

Přerod Německa z „nemocného muže Evropy“ na přelomu tisíciletí v relativně prosperující ekonomiku (s. 18–22) lze podle autora považovat jistě za úspěch, a to tím spíš, že se nezaměstnanost dařilo i v době krize trvale snižovat. Fakt, že se Německo s hospodářskou krizí dokázalo vypořádat lépe než zbytek Evropy, přispěl pravděpodobně ke zmíněné euforii a k pocitu nezávislosti Německa na EU. Důležitý podíl na tomto úspěchu měla a má mimořádná otevřenost a adaptabilita německé ekonomiky. Skomírající evropská odbytíště tak mohla být pružně nahrazena asijskými, latinskoamerickými a dalšími trhy. Fratzscher nicméně poukazuje na to, že proklamované úspěchy mají i svou odvrácenou tvář. Je například možné nezaměstnanost na úrovni 6,8 % práceschopné populace, tedy stav, kdy jsou asi tři miliony ekonomicky aktivních osob bez práce, považovat za optimální, když navíc stále větší podíl zaměstnanců pracuje pouze na částečný úvazek, na dohodu o provedení práce či v rámci jiné formy časově omezeného pracovního poměru, který vnáší do života těchto osob a jejich rodin trvalou nejistotu? Je možné považovat vývoj mezd, které se od roku 2000 reálně téměř nezvýšily, za uspokojivý, nemluvě o neustále rostoucí příjmové i majetkové nerovnosti? S tím souvisí i problém dlouhodobě se snižující sociální mobility. Poslední dva jmenované fenomény jsou sice celosvětové trendy, to ale podle Fratzschera nijak nesnižuje jejich závažnost a s tím i pozornost, kterou by měla spolková vláda věnovat jejich řešení.

Klíčový význam exportu pro překonání hospodářské krize v Německu již byl zmíněn. Dalším charakteristickým rysem německé ekonomiky je v posledních letech tvorba

vyrovnaných státních rozpočtů. Fratzscher současně ale upozorňuje, že se stále více prostředků vydává na okamžitou spotřebu a stále méně na investice, což považuje za strukturální problém, který ještě více umocnila nedávná důchodová reforma *Rente mit 63* (s. 64). Vzhledem k nepříznivému demografickému vývoji budou takováto rozhodnutí zatěžovat státní rozpočet stále silněji. Zásadním faktorem podryvujícím budoucí prosperitu Německa je pro Fratzschera již naznačená nízká míra investic. Jestliže ještě na počátku 90. let činil objem veřejných a soukromých investic ve Spolkové republice celých 23 % německého HDP, dnes je to jen 17 %, což je méně než průměr zemí OECD. Celková podinvestovanost Německa je odhadována až na 80 mld. euro (s. 81). Spoření, ve kterém patří Němci v rámci Evropy mezi nejčilejší, neznamena podle autora nic jiného než jen odklad spotřeby. Infrastruktura, vzdělávací systém, *Energiewende* – to vše vyžaduje podle Fratzschera daleko vyšší jak veřejné tak soukromé investice. V opačném případě Německu hrozí hospodářská stagnace.

V další části se autor snaží vyvrátit tezi, že Německo Evropskou unii a euro nepotřebuje. Nejprve popisuje cestu Evropy ke společné měně a na základě toho poukazuje na ústřední roli Německa při spoluvytváření současné podoby eurozóny, kdy Bundesbank posloužila jako vzor pro ECB. To vše aby následně konstatoval, že s ohledem na globální význam eura, který značně převyšuje tehdejší, jakkoli silnou pozici německé marky, je pro Německo členství v EU a eurozóně jednoznačně přínosem. A to i vzhledem k výhodám, které s sebou celosvětově důležitá měna přirozeně nese pro mezinárodní obchod, který je pro Německo z důvodu otevřenosti jeho ekonomiky zásadní.

Podle Fratzschera čelila Evropa po roce 2008 současně hned čtyřem krizím: bankovní krizi, hospodářské krizi, dluhové krizi a krizi důvěry. Příčiny těchto krizí jsou různé a také jejich politické řešení se odehrává na národní i nadnárodní úrovni. Proto nelze označovat Německo a jím preferovanou politiku hlubokých strukturálních reforem a ozdravování veřejných financí za hlavního, nebo dokonce za jediného viníka pomalého překonávání krize v ostatních státech eurozóny. Německo se v průběhu krize eurozóny stalo obětí beránekem, na nějž je svalována vina za všechny negativní sociální důsledky úspěšných opatření, ke kterým se státy přijetím záchranných balíčků od ostatních členů eurozóny a mezinárodních finančních institucí zavázaly. Podle Fratzschera se Německo v této pozici ocitlo neprávem. Jednak jsou požadované strukturální reformy naprosto nezbytným předpokladem pro nastavení udržitelného hospodářského kurzu, jednak je potřeba ocenit roli ekonomicky silného Německa jako stabilizujícího elementu EU i eurozóny.

Z pozice Němců dochází naopak často ke kritice systému pomoci státům nejvíce postiženým krizí, který údajně zneužívá německých peněz na záchranu nezodpovědně hospodařících Jihoevropanů. Pro Fratzschera představuje tento názor nebezpečné zjednodušení, jež se snaží ve třetí části své knihy vyvrátit. Upozorňuje přitom na skutečnost, že ať už jde o Evropský nástroj finanční stability, respektive Evropský stabilizační mechanismus, nebo o tzv. fiskální pakt či bankovní unii, bylo to vždy právě Německo, podle jehož představ se tyto iniciativy nakonec realizovaly. I proto, že je Berlín jedním z hlavních architektů protikrizových opatření, je spíše jejich příjemcem než obětí. Politika, která pomáhá nejpostiženějším státům překonat ekonomickou krizi a vede ke stabilizaci celé EU, dodává autor,

je nejpřínosnější právě pro Německo, jež je na prosperitě zbytku Evropy do značné míry ekonomicky závislé. Právě aktivní a expanzivní politika ECB podle Fratzschera výrazně přispěla k uklidnění finančních trhů a tím i ke stabilizaci společné měny.

V závěrečné části knihy autor shrnuje některé z dosud uvedených tezí a dílčích návrhů do několika hlavních bodů, jež by měly tvořit náplň navrhované německé a evropské agendy pro nadcházející roky. Vzhledem k již uvedenému nepřekvapí požadavek na navýšení míry veřejných i soukromých investic, a to nejen v Německu, ale také v rámci EU. Ty by měly vést ke stabilizaci a k zatraktivnění krizí nejsilněji zasažených států a tím i celé unie. Německo by mělo podle Fratzschera nastartováním své ekonomiky sehrát hlavní roli v překonání krize i na evropské úrovni. Také svou zodpovědnou rozpočtovou politikou by mělo i nadále jít příkladem. Na úrovni EU považuje autor za jedinou správnou cestu další prohloubení evropské integrace v podobě završení bankovní unie a položení základů fiskální unie; v ekonomické oblasti již beztak rozhodujícími kompetencemi disponují nadnárodní orgány EU.² Kvalitativní posun v integraci by měl být následně stvrzen revizí maastrichtské smlouvy. Z psychologického hlediska Fratzscher neopomíná dále zdůraznit nutnost překonání demokratického deficitu EU, který komplikuje prosazení důležitých záchranných programů pro krizí nejsilněji zasažené státy. Pokud by si např. Němci lépe uvědomovali, že hospodářské problémy jiného členského státu bezprostředně ohrožují renomé a důvěryhodnost eurozóny jako celku, jehož součástí je i Německo, podpora veřejnosti by v těchto otázkách razantně stoupla. Vysvětlovat občanům vzájemnou ekonomickou provázanost jednotlivých členských států a všeobecnou prospěšnost hlubší integrace a solidarity je tak pro Fratzschera jedním z hlavních úkolů politiky Spolkové republiky na národní úrovni.

K recenzované knize se váže řada zajímavých souvislostí. Že půjde o publikaci sledovanou, naznačila již pochvalná a doporučující slova spolkového ministra pro hospodářství a energetiku Sigmara Gabriela, předsedy Evropské komise Jean-Claude Junckera a ředitele Max-Planck-Institut Martina Hellwiga, přetištěná na přebalu knihy. První jmenovaný se údajně osobně dostavil do sídla DIW, aby Marcelu Fratzscherovi vyjádřil poděkování za inspirativní četbu. Později mu dokonce nabídl předsednické místo v externí komisi spolkového ministerstva hospodářství a energetiky. Hlavním úkolem komise bylo doporučit ministrovi vhodné cesty k posílení veřejných i soukromých investic v Německu.³ Výsledkem

² Německý parlament nakonec schválil přistoupení k bankovní unii v listopadu 2014. Viz oficiální zprávu spolkového ministerstva financí z 6. listopadu 2014. Deutscher Bundestag beschließt vier Gesetze zur Umsetzung der Europäischen Bankenunion, *Bundesministerium der Finanzen*, <http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Video/2014/2014-11-06-bundestag-bankenunion/2014-11-06-bundestag-bankenunion.html>.

³ Ralph Bollmann a Lisa Nienhaus, „Politikberater Fratzscher: Gabriels Geheimwaffe“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 17. září 2014, http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/menschen-wirtschaft/diw-praesident-marcel-fratzscher-ist-das-neue-oekonomische-gewissen-der-nation-13151775.html?printPagedArticle=true#pageIndex_2. Činnost komise byla nakonec zahájena v srpnu roku 2014. Viz oficiální tiskové prohlášení spolkového ministerstva hospodářství a energetiky z 28. srpna 2014, Gabriel setzt Expertenkommission zur Stärkung von Investitionen in Deutschland ein, *Bundesministerium für Wirtschaft und Energie*, <http://www.bmwi.de/DE/Presse/pressemitteilungen,did=651464.html>.

mnohaměsíční práce komise je téměř stostránková, v březnu roku 2015 zveřejněná studie Posílení investic v Německu, jejíž některé pasáže se nesou v obdobném duchu jako recenzovaná kniha.⁴ Marcel Fratzscher se od vydání hodnocené publikace stal častým hostem veřejných diskusí, přispívá do důležitých celoněmeckých deníků, jeho publicita rychle roste a bývá pravidelně řazen mezi nejvlivnější německé ekonomy současnosti.

Kniha samotná působí kompaktním dojmem. Již z letmého pohledu na její obsah a po přečtení úvodu je zřejmé, jaké jsou hlavní autorovy teze a jakým způsobem budou dále rozpracovány. K neustálému prolínání národní (německé) a nadnárodní (EU) perspektivy dochází velmi přirozeně, takže výslednému textu nijak neškodí a naopak jej obohacuje. Fratzscherova argumentace je přímá a nekompromisní. Čtenář by měl proto k publikaci přistupovat zvláště obezřetně a měl by mít neustále na paměti, že drží v ruce názorově silně vyhraněnou práci. Postoje renomovaných ekonomů např. k roli ECB, k optimálnímu způsobu hospodářského oživení Evropy či k zacházení s rozpočtově nezodpovědnými státy se často rozcházejí a Fratzscher zde zastupuje jen jeden z mnoha hlasů. Za asi nejzávažnější nedostatek publikace považuje autor recenze značnou omezenost poznámkového aparátu. Alespoň u zásadních číselných údajů, statistik apod., kde se mohou data v závislosti na jejich autorovi výrazně lišit, by bylo žádoucí uvést jejich zdroj. I přesto představuje kniha svébytný a fundovaný pohled na problematiku, v níž se německá dimenze trvale protíná s dimenzí evropskou. Vzhledem k jejím nesporným kvalitám i vzhledem k silné politické odezvě, které se jí dostalo, si publikace zaslouží pozornost každého, kdo se vážně zajímá nejen o ekonomická témata, ale i o německou politiku vůbec.

Filip Rambousek

Kateřina Čapková, **Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938**. 2. přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013, 364 s. ISBN 978-80-7432-294-5

Židé v Čechách konce 19. a počátku 20. století až do druhé světové války bývají vedle Čechů a Němců často vnímáni jako třetí skupina obyvatel. Jedná se ovšem o velmi zjednodušené tvrzení, které lze na základě mnoha aspektů tehdejší společnosti vyvrátit. Kateřina Čapková ve své monografii *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938* podává analýzu meziválečné židovské komunity v Čechách, s přihlédnutím k situaci na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku i na území Podkarpatské Rusi. Kniha se zaměřuje na organizovanou národní hnutí Židů. Čerpá přitom z archivních materiálů, dobových textů

⁴ Studie je dostupná v elektronické podobě na internetových stránkách ministerstva hospodářství a energetiky. Viz Stärkung von Investitionen in Deutschland. Bericht. Expertenkommission im Auftrag des Bundesministers für Wirtschaft und Energie, *Bundesministerium für Wirtschaft und Energie*, <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/I/investitionskongress-report-gesamtbericht-deutsch-barrierefrei,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>.